

dor a partir de la segona meitat de la dècada de 1990. El resultat és una anàlisi lúcida d'un seguit de peces teixidorianes, com ara *La jungla sentimental*, *El retaule del flautista*, el projecte de la peça tràgica *Führer* i l'escriptura compartida de *Sota la capa del cel* (2002). En canvi, Coca enfoca la trilogia èpica formada per *El retaule del flautista*, *La jungla sentimental* i *Dispara, Flaneghan!*, la posterior *Magnus* i, finalment, *Residuals*, i intenta identificar els mecanismes pels quals l'autor va passar de dramaturg de públic massiu a «minoritari». Segons l'estudiós, això es deu al fet que el públic que havia acompanyat les propostes dramàtiques del teatre èpic va reduint-se fins a desaparèixer cap al final de la «Transició».

La comunicació d'Eva Saumell («Dones que habiten el teatre de Jordi Teixidor: un calidoscopi en femení», p. 49-64) posa el focus en un ampli espectre de peces, utilitzant la metodologia crítica dels estudis de gènere. Saumell ofereix una anàlisi minuciosa de les opressions i de les violències que pateixen els personatges femenins protagonistes de les peces teixidorianes dels anys vuitanta, és a dir, *El drama de les camèlies* (1980), *David, rei* (1985) i *Residuals* (1988), i les relaciona amb *La jungla sentimental* (1973) o *La ceba* (1986).

Les tres contribucions següents ressegueixen la recepció de l'obra teixidoriana. Aïda Ayats («Del text a l'espectacle: Jordi Teixidor sota la mirada de Xavier Fàbregas», p. 65-88) se centra en el crític més influent del Teatre Independent, del qual analitza l'acolliment de les obres teixidorianes al llarg de la seva trajectòria de crític capdavanter del moviment independent, és a dir, durant vint anys, fins a la seva mort (1985). Isabel Marcillas-Piquer («Aproximació a la recepció de l'obra de Jordi Teixidor al País Valencià», p. 89-105) estudia la presència del dramaturg a l'àrea valenciana, aviat escassa i focalitzada en les diverses versions d'*El retaule del flautista* representades entre 1972 i 1982. Finalment, Antoni Nadal («La recepció del teatre de Jordi Teixidor a les Illes», p. 107-116) n'enfoca el paper a l'àmbit balear, també en aquest cas circumscrit essencialment a *El retaule del flautista*, estrenat a Manacor (1973), Mallorca i Eivissa (1976).

Tanquen el volum els textos que procedeixen de la taula rodona celebrada a l'Ateneu Barcelonès («Teixidor de prop», p. 117-145), tot un complement testimonial força suggeridor. Hi van participar l'actriu i militant històrica del PSUC Pepa Arenós, que va il·lustrar les raons que van provocar un cert apartament de Teixidor i altres dramaturgs d'esquerres dels mitjans escènics de la democràcia; el crític i estudiós de la literatura Àlex Broch, que va perfilar la trajectòria del dramaturg des d'*El retaule del flautista* fins a la publicació de peces com *David, rei* (1986) o bé la segona edició de *La ceba* (1997) o encara *Führer* (2001), que ell mateix va promoure com a prologuista o com a editor; el novel·lista Andreu Martín, que va rememorar la seva participació en l'estrena d'*El retaule del flautista* a l'Aliança del Poble Nou i va parlar del context i les motivacions que van originar dues obres narratives de Teixidor del gènere negre (o sigui, la novel·la *Marro* de 1988 i el recull *Cromos* de 2000); i, finalment, la filla del dramaturg, Judit Teixidor, que va oferir el retrat íntim de l'escriptor.

En suma, es tracta d'un conjunt estratègic de recerques i testimonis, que per fi ens permeten començar a entendre millor la figura i l'obra de Jordi Teixidor.

Veronica ORAZI
Universit  degli Studi di Torino

AYATS, Aïda / FOGUET, Francesc (ed.) (2021): *La dramaturgia catalana al segle XXI: balanç crític*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 143 p.

Des que la Societat Catalana de Llengua i Literatura (filial de l'IEC) va decidir iniciar un cicle de jornades per valorar críticament el panorama de la literatura catalana actual, els gèneres que s'han tractat, amb rigoros ritme biennal, han estat la poesia (2016), la narrativa (2018) i el teatre (2020).¹ No re-

1. En el moment de redacció d'aquesta recensió, la jornada sobre l'assaig, prevista per al 2022, encara no s'ha dut a terme.

sulta gens estrany partir dels encara considerats tres grans gèneres —deixem el terme de *protogèneres* per a la poètica renaixentista— per a l'anàlisi literària, al contrari: acaba resultant la forma més ordenada i clarificadora. Tant és així que amb una voluntat semblant ja s'havien concebut els Encontres d'Escriptors i Crítics a les Garrigues, que també recollien uns balanços de la poesia, la narrativa i el teatre —en el mateix ordre— del principi del nou mil·lenni ençà i que va publicar en tres volums diferents l'Editorial Fonoll entre els anys 2016 i 2018.

Entre aquells llibres i aquests hi ha alguns especialistes que es repeteixen: sense anar més lluny, en el camp del teatre, començant pel mateix coordinador, Francesc Foguet, i continuant per tres dels cinc noms que firmen les ponències del present volum (Joan Tomàs Martínez Grimalt, Oriol Puig Taulé i Eva Saumell) (Broch *et al.* 2018). Malgrat que les contribucions siguin unes altres, potser s'hauria pogut buscar algun altre ponent, tenint en compte sobretot el poc espai de temps que hi ha hagut entre les jornades, per aportar uns punts de vista més diversos o, si més no, uns discursos que s'orientessin cap a noves perspectives. És cert que, en general, el món de la crítica literària tendeix a reduir-se al voltant d'un grup molt restringit —i aquí es podria iniciar un altre debat sobre per què passa això, però el deixarem per a una altra ocasió—, si bé també en aquest sentit les crides de les jornades haurien d'ajudar a obrir el ventall d'experts solvents.

Però centrem-nos en el volum que ens ocupa. Després de constatar les «penúries» per les quals passa l'escena actual dels Països Catalans —això sí, aquest estat de la qüestió, com el de l'encontre de les Garrigues, comprèn una anàlisi que no es limita al Principat i en la qual interactuen veus de la «perifèria»—, Aïda Ayats i Francesc Foguet, els curadors de l'edició i autors de la presentació del volum, avancen que, malgrat el balanç «literari» del gènere, la reflexió no vol perdre «la dimensió escènica del fet teatral». Evidentment, parlar de teatre no és el mateix que parlar de narrativa —amb la poesia, tanmateix, ja entrariem en una altra dimensió per la forta presència de recitals—, i hem de perdre la ingenuïtat de pensar que en la nostra cultura es llegeixen habitualment textos dramàtics. És cert que cada cop s'està instaurant més el costum de vendre el llibret de l'obra al final d'una funció, a l'estil operístic, sobretot al Teatre Nacional de Catalunya amb les publicacions d'Arola Editors; però també Comanegra, amb la col·lecció Dramaticles, aprofita per publicar obres que acaben (o no) de ser portades a escena, i fins i tot Proa, que ja en tenia la tradició, va publicar *Esperant Godot* alhora que es representava l'obra a la Sala Beckett (encara hi ha la tendència de comprar els textos un cop vista l'obra més que no pas a l'inrevés). Per tant, en primer lloc convé acceptar que, si volem donar un cop d'ull a la dramatúrgia catalana actual, la reflexió ulterior haurà d'anar indistriablement lligada a tot un seguit d'elements que s'allunyen del text: des de les polítiques culturals fins a les econòmiques i empresarials, passant per les condicions laborals en què ha de treballar el sector.

Aquest darrer punt el tracta a bastament en la seva ponència el dramaturg Joan Cavallé: les dificultats de professionalització del sector, que inevitablement influeixen en la producció d'obres. Un cop evidenciat com en el segle XXI hi ha hagut un excés de dramaturgs emergents i que no hi ha espai per a tant de teatre, les conseqüències que se'n deriven són evidents i denuncien la impossibilitat estructural d'una consolidació. Així mateix, hi ha una quantitat i varietat de teatre inqüestionable, però la qualitat ja és més discutible. Cavallé apunta com a possible causa la substitució d'un model d'escriptor que, a més, també escrivia teatre, per un model de dramaturg que sobreviu fent tot d'altres oficis —també a la televisió— i amb menys formació literària. El fil seria molt interessant d'estirar, i confiem que el mateix dramaturg o algú altre ho pugui fer en una ocasió futura. Més enllà d'això, constata l'empobriment de la llengua —al nostre parer, però, s'oblida de ressaltar l'evident castellanització de la cartellera— i un esforç no reeixit per reivindicar els clàssics catalans, a més del buit de dramaturgues que hi ha hagut en un període de temps que va des de les últimes peces de Maria Aurèlia Capmany fins a Lluïsa Cunillé, pràcticament. I, tot i que confessa que no s'atreveix a bastir un canó, a través d'altres estudis repassa alguns dels noms que el conformarien —i es deixa entreveure, de vegades ja obertament, per quins sent més predilecció. Ara bé, l'escull del temps, tan a prop nostre, representa un pes important per a crítics i estudiosos a l'hora de determinar la importància d'autors i obres.

Des d'un enfocament més acadèmic, Joan Tomàs Martínez Grimalt parteix de Hobsbawm i Ranger i el seu «invent de la tradició» per afrontar-ne la pervivència i el pes que té en les dramàturgies actuals. La temàtica havia estat àmpliament tractada a les jornades que van donar lloc a la publicació *Una tradició dolenta, maleïda o ignorada* (Aulet *et al.* 2006), però Martínez posa l'atenció en una qüestió ja plantejada per Cavallé: la resignificació dels nostres clàssics —o, si es vol, de la tradició— l'hem de fer nosaltres mateixos, portant a escena obres, posem per cas, del XIX, o més aviat l'hem de visitar a través dels textos actuals, revisant-les i actualitzant-les? En definitiva, l'investigador i dramaturg defensa que hem de ser capaços de trobar i resseguir les «traces de tradició»; tanmateix, hi ha una dificultat: l'elevat gruix d'autors contemporanis que ignoren la tradició pròpia. La solució es troba deixant de banda el centralisme i fixant-se en els dramaturgs de la perifèria, on es troben unes propostes més diverses i dialogants.

En una comunicació més breu i quasi mancada de bibliografia —només dues autocitacions, un material en línia i un article de diari—, Oriol Puig Taulé se centra en un àmbit més estrictament escènic que no pas literari. Amb un evident to irònic i amb una voluntat de classificar els dramaturgs entre guionistes, poetes i rars, i les produccions, entre teatre *verbatim*, teatre-instal·lació i teatre d'acció, Puig demostra que està al dia de la cartellera catalana —barcelonina, per ser més exactes—, si bé es queda amb la mateixa tesi que ja havia defensat a *Teatre català avui, 2000-2017*: s'estrena en excés i les obres tenen una durada a la cartellera massa efímera.

Amb les dades sota el braç, Eva Saumell se centra també en l'escena; més en concret, en els espais que, picant l'ullet a l'actualitat, anomena «de contagi», per demostrar una centralització evident de l'activitat teatral. En aquest sentit, queden justificades les pàgines que dedica al repàs dels teatres barcelonins, atesa la diferència en el nombre de sales respecte a altres ciutats. Així mateix, explora les fórmules escèniques més presents en aquest segle, com ara el monòleg, que ha revifat; el microteatre, i la imatge projectada en els escenaris —ja apuntada en la comunicació de Puig— com a símbol d'adaptació als nous temps. Entre les temàtiques, ressalta la forta presència de la causa feminista, cada cop més palesa i desacomplexada. Finalment, fa una proposta que queda dissimulada però que convé remarcar, malgrat que després ja es desenvoluparà en la taula rodona del final: la necessitat d'establir més comunicació i xarxa entre tots els territoris de parla catalana, cosa que, dit sigui de passada, també es podria aplicar als mitjans audiovisuals.

Un altre aspecte interessant és el de la producció crítica teatral, de la qual s'encarrega Núria Ramis, que reprèn un fil ja exposat anys enrere per Foguet i Batlle, entre d'altres. La tesi no és altra que la constatació d'un declivi en la ressenya teatral periodística i, alhora, un lleuger repunt en els estudis acadèmics —gràcies, sobretot, al naixement del màster i doctorat en arts escèniques de la UAB. Després de demostrar, a través de xifres i dades —això sí, només del Principat—, la disminució evident de l'espai dedicat a la crítica en mitjans de paper, com també la desprofessionalització dels crítics en mitjans digitals, Ramis recupera una opinió d'Octavi Aguilera de principis dels noranta: cal posar el focus no tant en la quantitat de les crítiques sinó en la seva qualitat, en el rigor i en la solidesa dels arguments que s'hi fan servir.

Per cloure el volum, es transcriu la taula rodona «Presència de la dramàturgia catalana als Països Catalans i al món», moderada per Ayats i amb les intervencions de Ferran Madico, Aina Tur, Joan Yago i Eva Zapico, a més de les veus de Martínez, Puig i Ramis, que també fan les seves aportacions al debat. Els quatre ponents principals exposen la seva visió sobre la realitat teatral: mentre que Madico concreta el punt exposat per Saumell sobre la conveniència de construir una sinergia cultural entre tot el territori de parla catalana amb el Projecte Alcover —posteriorment, Xarxa Alcover— i admet que amb això no n'hi ha prou perquè hi ha un deteriorament evident en molts àmbits, Tur lamenta el baix suport econòmic per part de les administracions; Yago reflexiona al voltant de la cartellera i de les (no) diferències entre els teatres públics i privats, a més de queixar-se, també, de la manca de pressupost en cultura, i Zapico reprèn la idea dels intercanvis entre els Països Catalans per lamentar que, per sobre de tot, el problema és polític.

Finalment, pel que fa a l'edició, convindria esmenar-hi algun error, sobretot en títols com ara *L'amor i la primavera* —en lloc de *La mort i la primavera*— o *Aquella vella, coneguda olor* —en lloc

d' *Una vella, coneguda olor*—, a més d'algunes minúcies ortogràfiques i de puntuació que caldria polir. Això no obstant, és un volum que, malgrat que es tracti d'un recull de comunicacions —que, no ens enganyem, de vegades solen ser feixugues de llegir—, resulta prou amè i interessant, i hi ha tota una sèrie d'ítems que van apareixent de manera recurrent i que es van assentant en el lector, especialment pel que fa a la precarietat o la manca de recursos econòmics i de suport institucional. Si ens poséssim a gratar, trobaríem tot un seguit d'aspectes que també seria bo de tractar en un balanç teatral actual —des de la castellanització de les cartelleres, a la qual ja hem al·ludit, fins al paper creixent de les lectures dramatitzades o del teatre document, per exemple. Ara bé, ningú pot pretendre que aquestes pàgines abastin tota la complexitat de la situació: la reflexió és necessària i cal agrair la tasca en l'organització de tantes jornades per debatre sobre el gènere teatral i el seu paper en la societat. Al capdavant, només així es pot aconseguir que de la reflexió s'acabi passant a l'actuació.

Gemma BARTOLÍ MASONS
Universitat Autònoma de Barcelona

Bibliografia

AULET, Jaume (*et al.*) (2006): *Una tradició dolenta, maleïda o ignorada*. Lleida: Punctum.

BROCH, Àlex (*et al.*) (2018). *Teatre català avui. 2000-2017*. Juneda: Fonoll.

BAIWR, Esther (études réunies par) (2020): *Les atlas linguistiques galloromans à l'heure numérique: projets et enjeux*, numéro monographique de *Bien dire et bien apprendre. Revue de Médiévistique*, 35, 176 p.

THIBAUT, André / AVANZI, Mathieu / LO VECCHIO, Nicholas / MILLOUR, Alice (éds.) (2021): *Nouveaux regards sur la variation dialectale. New Ways of Analyzing Dialectal Variation*. Strasbourg: ELiPhi, XIII + 356 p.

I due volumi, al di là di quanto si può intuire dai titoli, trattano per una parte non irrilevante dello stesso tema e, sebbene pubblicati a distanza di un anno, raccolgono la versione scritta ed elaborata degli interventi presentati in due diversi incontri di studio tenutisi nello stesso periodo, vale a dire nella seconda parte del 2019 in Francia (il fatto è menzionato dalla curatrice del primo volume, mentre non è esplicitato dai curatori del secondo: in entrambi i casi, ad ogni buon conto, si tratta di volumi che non si presentano come «atti di convegno»). Certamente, come si può intuire dalla diversa consistenza, si tratta di opere diverse quanto ad ampiezza delle prospettive considerate e ad articolazione degli argomenti, tuttavia le questioni che vengono affrontate —a volte in relazioni agli stessi progetti— sono in parte le medesime e in qualche misura si tratta di testi complementari, motivo per cui mi propongo di presentarli insieme.

La loro pubblicazione è innanzitutto indicativa di una nuova vitalità della geolinguistica, quanto meno nell'ambito galloromanzo e germanico. Una vitalità che si esprime attraverso l'impegno di giovani (e meno giovani) ricercatori da un lato nella valorizzazione dei materiali raccolti in un secolo di ricerca sul campo e dall'altro nella progettazione e realizzazione di nuove campagne di indagine che pongono al centro del loro interesse la variazione diatopica dei dialetti primari e secondari. Questione centrale, tanto per i primi quanto per i secondi, l'adozione delle tecnologie informatiche che permettono di rinnovare il concetto stesso di atlante linguistico, aprendo ad analisi sempre più complesse in cui la ricchezza dei risultati raggiunti dalla geolinguistica e dalla lessicografia tradizionali possono integrarsi in letture via via più articolate della realtà linguistica.

Nel resoconto «trasversale» delle due opere che mi propongo in queste pagine non raccoglierò tutti gli stimoli possibili e lascerò sullo sfondo quello che probabilmente la maggior parte dei ricercatori ri-